

*Л.М. Давыдзенка,
доктар эканамічных навук, прафесар кафедры эканамічнай тэорыі
і эканамічнага выхавання БДПУ;*

*А.І. Максімчук,
доктар эканамічных навук, прафесар Беластоцкага універсітэта (Польшча)*

ЕЎРАПЕЙСКАЯ ЭКАНАМІЧНАЯ ІНТЭГРАЦЫЯ ЯК ФАКТАР РАЗВІЦЦА АДНОСІН ДОБРАСУСЕДСТВА

Пасля Другой сусветнай вайны з рознымі вынікамі былі зроблены дзесяткі спроб міжнароднай інтэграцыі дзяржаў і рэгіёнаў. І толькі на сённяшні дзень міжнародная еўрапейская інтэграцыя паўсюдна лічыцца станоўчым працэсам. Здзяйсняецца ён шляхам унутранага і знешняга прыстасавання эканамічных структур асобных краін, стварэння паміж імі моцных добрасуседскіх эканамічных сувязей і аб'яднання іх у аднародны эканамічны і палітычны арганізм.

У многіх літаратурных крыніцах па дадзеным пытанні еўрапейскую рэгіянальную інтэграцыю вызначаюць як працэс аб'яднання эканамічных патэнцыялаў дзвюх ці больш краін ці рэгіёнаў у адзіны патэнцыял. В. Моле вызначае яе як «процесс, в рамках которого экономические границы между странами-членами постепенно ликвидируются, это значит, когда нет национальной дискриминации, причем сначала отдельные экономические части постепенно становятся одной-большей целостностью» [1, с. 8].

Эканамічная інтэграцыя датычыцца трох элементаў: падзелу працы, мабільнасці матэрыяльных даброт і фактараў вытворчасці, а таксама адсутнасці дыскрымінацыі. У аснове інтэграцыі ляжыць узаемадзеянне рынкаў, гэта значыць рынкаў матэрыяльных даброт і паслуг, рынкаў фактараў вытворчасці, адпаведна, працы, капіталу, тэхналогій, прадпрымальніцтва. Умовай інтэграцыі рынкаў з'яўляецца ліквідацыя перашкод, бар'ераў, якія абмяжоўваюць свабоду трансфераў і перамяшчэння, а яе вынікам – стварэнне адзінай рыначнай прасторы без унутраных граніц, якія раздзяляюць гэту прастору на ізаляваныя адзін ад аднаго нацыянальныя рынкі.

Галоўным механізмам, які кіруе адзіным рынкам, з'яўляецца свабодная і эфектыўная канкурэнцыя, а таксама асноўныя прынцыпы рыначнай эканомікі. На гэтыя фундаменты абапіраецца функцыянаванне еўрапейскага рынку як рынку адкрытага і канкурэнтнага, на якім гарантавана ахова канкурэнцыі. Як правіла, эка-

намічная інтэграцыя – працэс доўгі. Перш чым пэўныя краіны або рэгіёны створаць адзіны эканамічны патэнцыял, спачатку ўзнікае шмат асобных звёнаў, якія з'яўляюцца ў выніку эканамічных рэгіянальных пагадненняў. Таму інтэграцыя – дынамічны спосаб, пэўны працэс. Зыходзячы з таго, што прадметам эканамічнай інтэграцыі з'яўляюцца нацыянальныя эканомікі ці іх часткі (такім чынам, элементы па сутнасці дынамічныя, бо знаходзяцца ў пастаянным развіцці ці руху), то яна разумеецца як працэс, які аб'ядноўвае такога кшталту дынамічныя элементы і па сутнасці выступае таксама дынамічнай з'явай. У гэтым сэнсе нават маючы на мэце стан поўнай эканамічнай інтэграцыі, напрыклад, групы краін, нельга адназначна сцвярджаць, што ў яе рамках далейшыя або больш глыбокія інтэграцыйныя працэсы не маюць або не могуць мець месца. Нават калі пры дасягненні пэўнага стану інтэграцыі такія працэсы аслабелі ці зусім спыніліся, яны могуць, напрыклад, у выніку дынамічных змяненняў, якія пастаянна адбываюцца ў эканоміцы, або прагрэсу ў яе развіцці (выкліканага, напрыклад, той жа эканамічнай інтэграцыяй), у пэўны момант зноў ажывіцца або нават узмацніцца [2, с. 7–8].

Інтэграцыйныя эканамічныя працэсы можна падзяліць на некалькі галоўных этапаў: у сферы свабоднага гандлю, мытнага саюза, агульнага рынку, эканамічны і валютны саюз, а таксама саюз палітычны. Галоўным крытэрыем такога падзелу з'яўляецца ўзровень суадносін і сувязей паміж асобнымі краінамі, якія належаць да інтэграцыйнай групы з пункта гледжання руху тавараў, паслуг, капіталу, працы сучасных тэхналогій. Эфектыўная рэалізацыя гэтых трох этапаў рыначнай інтэграцыі можа стварыць стымулы для пераходу на больш высокія этапы (па класіфікацыі Б. Баласы) такія, як эканамічны саюз, валютны саюз, поўны валютны і эканамічны саюз, саюз палітычны і грамадзянскі [3, с. 52].

Параўноўваючы ўзровень эканамічнай інтэграцыі ў рамках Еўрапейскага саюза з тэарэтыч-

най мадэлла працэсаў інтэграцыі, адзначым, што ў гэтай групе ён дастаткова высокі, паколькі Еўрасаюз знаходзіцца на канчатковым этапе стварэння эканамічнага і валютнага саюза, з адначасовым увядзеннем агульнай валюты – еўра (беручы пад увагу членства ўсё новых дзяржаў). Варта падкрэсліць, што дасягненне гэтага ўзроўню было працэсам адносна доўгім (больш за 50 гадоў).

Пры аналізе ўзроўню рэгіянальнай інтэграцыі ў Еўропе, некаторыя аўтары адзначаюць так званую інтэграцыю пазітыўную і інтэграцыю негатыўную [4]. Такое адрозненне з'яўляецца вынікам назірання за самой з'явай (працэсам інтэграцыі) з двух пунктаў гледжання. Пазітыўная інтэграцыя адносіцца да гарманізацыі і каардынавання эканамічнай палітыкі ў адносінах да акружэння інтэграцыйнай групы, а інтэграцыя негатыўная звязана з працэсам антырэгуляцыі і лібералізацыі ўнутры інтэграцыйнай групы.

Асноўнымі станоўчымі дзеяннямі Еўрапейскага саюза ў галіне пазітыўнай інтэграцыі выступаюць:

- устанаўленне агульных знешніх мытных тарыфаў;
- агульная гандлёвая палітыка;
- гарманізацыя падаткаў;
- гарманізацыя норм і стандартаў;
- палітыка канкурэнцыі і г. д. [5, с. 23].

Негатыўная інтэграцыя ж вызначаецца як працэс лібералізацыі нацыянальных рэгуляцый і правіл гаспадарання. Да асноўных дасягненняў Еўрапейскага саюза ў працэсе негатыўнай інтэграцыі адносяцца:

- свабодны ад любых пошлін і абкладанняў гандаль прамысловымі таварамі ў межах згуртаванняў;
- забарона на прымяненне эканамічных інструментаў, якія маюць той жа эффект, што і пошліны і абкладанні;
- значны працэс аказання транспартных паслуг;
- комплекс забарон, які гарантуе больш лёгкі доступ да рынкаў згуртаванняў, напрыклад: забарона субсідый, дыскрымінаючых адміністрацыйных заказаў, дэмпінгу і г. д.;
- забеспячэнне на рынку Саюза чатырох свабод: перамяшчэнне тавараў, паслуг, працы і (ва ўсякім выпадку фармальна) капіталу.

Адрозніваюць два асноўныя тыпы прычын, якія прывялі да эканамічнай інтэграцыі ў Еўропе, – палітычныя і эканамічныя. Як паказвае практыка і шматлікія дыскусіі і даследаванні ў дадзенай сферы, абодва тыпы прычын вельмі важныя і, у прынцыпе, дастаткова цяжка сказаць, якія з іх адыгралі больш важную ролю ў працэсе стварэння і развіцця Еўрапейскага саюза. Самай важнай палітычнай прычынай лічыцца мірнае развіццё Еўрапейскага канты-

нента. Амаль паўсюдна лічыцца, што Еўропа можа мірна развівацца дзякуючы стварэнню Еўрасаюза, а тым самым – з'яўленню магчымасці мірнага рашэння на еўрапейскіх форумах палітычных, этнічных, рэлігійных і эканамічных спрэчак, якія датычацца кантынента. Дадаткова, як паказвае прыклад ЗША, моцная інтэграцыя згуртаванняў ўжо па вызначэнні – ва ўсякім выпадку, часткова – ліквідуе многія напружаныя моманты і нязгоды, якія ўзнікаюць паміж імі.

У рамках Еўрапейскага саюза асобае значэнне набывае інстытуцыянальная інтэграцыя, гэта значыць стварэнне заканадаўча-інстытуцыянальных рамак для падтрымкі інтэграцыі рынкаў. У гэтым кантэксце прадметам дыскусіі з'яўляецца сфера еўрапейскага эканамічнага федэралізму, гэта значыць перадача права рашаючага галаса наднацыянальным інстытутам і прымяненне метаду агульнасці ў працэсе прыняцця рашэнняў. З гэтай праблемай звязана пытанне размеркавання кампетэнцыі паміж наднацыянальнымі (агульнаеўрапейскімі) і нацыянальнымі (цэнтральнымі, рэгіянальнымі, лакальнымі) інстытутамі. Ставіцца пытанне аб сферы выключных правоў органаў згуртавання, падзельных кампетэнцый, у тым ліку аб прынцыпе субсідыярнасці, а таксама задачы, якія не датычацца працэсаў інтэграцыі.

У выніку многіх дакументальных і арганізацыйных змяненняў Еўрапейскі саюз абапіраецца – па прыкладзе грэчаскай святыні – на тры калоны: грамадска-эканамічную, агульную знешнюю палітыку і бяспеку, а таксама на супрацоўніцтва паліцыі і судаў на пытаннях спягананняў. Гэтыя «калоны» з'яўляліся або ствараліся разам з інтэграцыйнымі працэсамі ў Еўропе і на аснове паправак, унесеныя у трактаты і пагадненні згуртавання.

Першая «калона», што ахоплівае Еўрапейскія згуртаванні, з'явілася на аснове трох трактатаў: 1) Парыжскага Пагаднення, заснаваўшага Еўрапейскую супольнасць вугалю і сталі ў 1951 г.; 2) Трактатаў Рымскіх, заснаваўшых Еўрапейскую супольнасць атамнай энергіі, Еўратам (рэгулявала прынцыпы мірнага выкарыстання ядзернай энергіі), а таксама Еўрапейскую Эканамічную супольнасць з 1957 г. Першая «калона» была дадаткова расшырана і ўмацавана падпісаннем у 1992 г. Трактата аб Еўрапейскім саюзе (Маастрыхцкі Трактат), што рэгуляваў асноўныя пытанні эканамічнай інтэграцыі, у рамках якой галоўную ролю павінна было адыграць ЕЭЗ, якое прыняло з 1993 г. назву «Еўрапейскае згуртаванне». У больш далёкай перспектыве Еўрапейская супольнасць павінна мець больш шырокія кампетэнцыі як у сферы агульнай палітыкі, так і ў сферы адміністрацыйнай, павінна прывесці да стварэння эканамічнага і валют-

нага саюзаў і ўвядзення агульнай валюты еўра. На аснове Амстэрдамскага трактата да першай «калоны» далучана таксама юрыдычная база Шэнгенскай зоны з 1985 г.

Другая і трэцяя апоры таксама былі выдзелены ў Маастрыхцкім Трактате. Другая аснова ахапіла агульную знешнюю палітыку і палітыку бяспекі (замяніўшы Еўрапейскае Палітычнае Згуртаванне), што праводзілася не на ўзроўні Супольнасці, а на міжнародным. Сярод асноўных яго мэт – умацаванне міжнароднага міру, а таксама бяспекі Саюза і добрасуседства краін-членаў. Гэта павінна дасягацца шляхам выпрацоўкі агульных пазіцый і агульных дзеянняў па пытаннях знешняй і абарончай палітыкі.

Пры вызначэнні абавязкаў краін-членаў у рамках трэцяй асновы, трэба падкрэсліць, што стваральнікі Маастрыхцкага Трактата адначасна выключылі з дзейнасці Еўрапейскага саюза справы, звязаныя з падтрыманнем грамадскага парадку і аховай бяспекі. Артыкул 29 Трактата вызначае канкрэтныя мэты трэцяй асновы наступным чынам:

- забеспячэнне грамадзянам Еўрасаюза высокага ўзроўню аховы ў прасторы свабоды, бяспекі і справядлівасці;
- прадухіленне расізму і ксенафобіі, а таксама барацьба з гэтымі з'явамі;
- прадухіленне арганізаванай і іншай злачынанасці, а таксама барацьба з гэтай з'явай, асабліва з тэрарызмам, гандлем людзьмі і здзіцячай злачынанасцю, гандлем наркотыкамі, зброяй, карупцыяй і злоўжываннямі.

Інтэграцыя рынкаў дзяржаў-членаў мае таксама важныя знешнія параметры. Еўрапейскі саюз падтрымлівае адносіны з партнёрамі з усяго свету. Іх сфера вельмі шырокая. Ад палітычных і дыпламатычных прадстаўніцтваў у асобных краінах праз уключэнне ў работу міжнародных арганізацый (ГАТТ/СГА, ОБСЕ) да гандлёвых і эканамічных сувязей з трэцімі краінамі ў рамках агульнай гандлёвай палітыкі.

Удзел Еўрапейскага саюза ў сусветным гандлі складае каля 20 %. Дзякуючы гэтаму, разам з ЗША ён з'яўляецца буйнейшым удзельнікам сусветнага гандлю [7]. Вырабляе таксама каля 1/5 сусветнага ВУП, з'яўляецца галоўнай крыніцай прамых замежных інвестыцый (235 млрд еўра) і галоўным рынкам экспарту для каля 130 краін свету. Гандаль быў адной з першых сфер, у якой краіны ЕС пагадзіліся абмежаваць сваю суверэннасць, перадаючы Еўрапейскай Камісіі адказнасць за вядзенне гандлёвых спраў, у тым ліку за абмеркаванне міжнародных гандлёвых дагавораў ад іх імя (арт. 133 Трактата ЕС).

Артыкул I-13 Трактата, які ўстанаўлівае канстытуцыю для Еўропы, прызнае за Еўрасаюзам

выключныя кампетэнцыі ў галіне агульнай гандлёвай палітыкі, распаўсюджваючы іх таксама на прамыя замежныя інвестыцыі. Еўрапейская гандлёвая палітыка прадугледжвае тры галоўныя мэты:

- удзел у стабільным развіцці;
- адкрыццё сусветных гандлёвых рынкаў;
- цывілізацыя глабалізацыі шляхам узгаднення правіл рэгулявання рынкаў і забеспячэння адпаведнасці адкрыцця гандлю з іншымі грамадскімі каштоўнасцямі [8].

Гэтыя мэты рэалізуюцца дзякуючы рознабаковым дзеянням Сусветнай Гандлёвай Арганізацыі (СГА), а таксама шляхам двухбаковых дагавораў і спецыяльнай гандлёвай палітыкі ў адносінах да трэціх краін і рэгіёнаў. Акрамя таго, Еўрасаюз уводзіць таксама аднабаковыя сродкі, выкарыстоўваючы інструменты гандлёвай палітыкі ў інтарэсах развіцця і/ці палітычнай стабілізацыі згодна з галоўным палітычным прыярытэтам Еўрасаюза. Гэтыя сродкі ўключаюць агульную сістэму прыярытэтаў, а таксама ініцыятыву: «Усё, акрамя зброі» (EBA) – пастановы, на аснове якіх у 2005 г. каля 80 % тавараў, што вывозілі краіны, якія развіваюцца, было ўвезена ў Еўрасаюз без пошліны або па зніжаных мытных стаўках. Еўрасаюз з'яўляецца гандлёвым партнёрам самых бедных дзяржаў: амаль 40 % тавараў, якія прывозяцца ў Еўрасаюз, – з краін, якія развіваюцца. Акрамя таго, прадастаўляючы дапамогу на развіццё ў памеры 46 млрд еўра ў год (56 % сусветнай дапамогі), краіны-члены ЕС з'яўляюцца найбольшым інстытуцыянальным ахвяравальнікам ва ўсім свеце [9].

Еўрапейскі саюз, выконваючы пагадненні ў рамках СГА, заключае рознага кшталту гандлёвыя заключэнні, якія з'яўляюцца вынікам разнароднай гандлёвай палітыкі, што праводзіцца ў адносінах да краін трэцяга свету (груп дзяржаў). Гэтыя пагадненні носяць непраферэнцыйны або праферэнцыйны характар. Праферэнцыйныя пагадненні прадугледжваюць пэўныя спрашчэнні ў гандлі паміж ЕС і іншым бокам такога пагаднення, або аднабаковае прадастаўленне ЕС такіх ільгот іншаму боку. Акрамя гандлёвых пагадненняў, ЕС у аднабаковым парадку прадастаўляе некаторыя льготы слаба развітым краінам у рамках Сістэмы грамадскіх мытных праферэнцый GSP (англ. *Generalised System of Preferences*). Яна ўключае больш за 149 краін, 85 з якіх, што развіваюцца (DEV), 14 краін, уключаных у сістэму GSP+, а таксама 50 краін, найменш развітых (LDC), і адносіцца да прамысловых і сельскагаспадарчых тавараў (існуе з 1971 г.).

Праферэнцыйныя маржы на тавары сістэмы GSP уключаюць:

- а) *часовую адмену мытнай пошліны* – на неўспрымальныя тавары (мінэральнае паліва,

скуру, дрэва, музычныя інструменты, самалёты і іх часткі, мэблю, цацкі);

b) зніжэнне мытнай пошліны *ad valorem* на 3,5 % – на ўспрымальныя тавары (многія тавары сельскагаспадарчай вытворчасці, аўтамабілі, асвятляльныя прыборы і г. д.), зніжэнне мытнай пошліны на 20 % (тэкстыль і адзенне);

c) спецыфічныя мытныя пошліны – зніжэнне падаткавых ставак на 15 %, за выключэннем ставак, вызначаных як мінімальныя ці максімальныя [10].

У сістэме здзяйснення мытных прэферэнцый Еўрасаюза існуе таксама магчымасць прымянення тыповай ахоўнай працэдуры ў гандлі (*safeguard*), або так званай працэдуры пазбаўлення прэферэнцыі (*temporary withdrawal clause*) у адносінах да краіны, якая мае нядобра сумленную практыку (рабаўладальніцтва, прымусовыя работы, недастаткова строгі кантроль, кантрабанда наркатыкаў, экспарт тавараў, вырабляемых зняволенымі, адмыванне брудных грошай, несумленныя дзеянні ў адносінах да Еўрасаюза, парушэнне міжнароднай канвенцыі аб ахове рыбалавецкіх багаццяў). Сістэму мытных прэферэнцый часта называюць «пірамідай прэферэнцый», паколькі на аснове дагавораў за асобнымі краінамі або групамі краін прызнаецца розны аб'ём прэферэнцый пры доступе на рынак ЕС, ад аднабаковых (неўзаемных) або ўзаемных гандлёвых канцэсій на пэўную групу тавараў да рэгіянальных прэферэнцый, якія вядуць да стварэння зоны свабоднага гандлю, гэта значыць мытнага саюза. Адначасова можна, аднак, назіраць наступную заканамернасць: чым большая сфера прэферэнцый, тым меншы ўдзел дзяржаў, імі ахопленых у гандлёвых абаротах з ЕС [11].

Трэба адзначыць, што Еўрапейскі саюз намераны заключыць новыя дагаворы ў рамках так званага «Усходняга партнёрства». У гэтай праграме магчымы рэальны ўдзел і Рэспублікі Беларусь, бо Еўрасаюз выступае другім дзелавым партнёрам нашай краіны. Пры гэтым гадавы тавараабарот Беларусі расце з года ў год з Еўрапейскімі краінамі. Па выніках 2008 г. ён павялічыўся ў параўнанні з 2007 г. на 36,5 % і склаў 23 млрд USD, ці 31,7 % ад агульнага тавараабrotу нашай краіны. Дзяржавы Еўрасаюза займаюць вядучыя пазіцыі ў рэйтынгу краін. Так, пасля Расіі другое месца ў табліцы краін-партнёраў Беларусі займаюць Нідэрланды (8,2 % – доля ў агульным тавараабароце Рэспублікі Беларусь), чацвёртае – Германія (5 %), пятае – Польшча (4,1 %), шостае – Латвія (3,2 %). Далей у гэтым рэйтынгу дастойнае месца займаюць у знешнеэканамічнай дзейнасці з Рэспублікай Беларусь такія краіны Еўрасаюза, як Вялікабрытанія, Італія, Літва [12].

Еўрапейская эканамічная інтэграцыя на сучасным этапе атрымлівае новы імпульс свайго развіцця ў кантэксце рэалізацыі праграмы Усходняга партнёрства. Для Рэспублікі Беларусь гэта выклікае неабходнасць вывучэння і комплекснага аналізу назвапашанага прагрэсіўнага вопыту эканамічнага ўзаемадзеяння краін ЕС і СНД, удакладнення сістэмы прынцыпаў, мэт і стратэгіі іх рэалізацыі.

ЛІТАРАТУРА

1. Molle, W. *Ekonomika integracji Europejskiej. Teoria, praktyka, polityka* / W. Molle. – Gdansk: Wyd. Fundacja Gospodarcza, 2000. – S. 8.
2. Oziewicz, E. *Wybrane problemy procesow integracyjnych we wspolczesnej gospodarce rynkowej* / E. Oziewicz. – Gdansk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego, 1995. – S. 7–8.
3. Balassa, B. *The Theory of European Integration* / B. Balassa. – London, 1961; Holmes, P. *The political economy of the European integration process* / P. Holmes // *The European Integration* / red. D. Dyker. – London; New York, 1992. – S. 52.
4. Gawlikowska, A. *Polska-EWG. Wybrane aspekty dostosowania w swietle Rynku i Umowy o Stowarzyszeniu* / A. Gawlikowska, A. Stepniak, A. Zielinska-Glebocka. – Gdansk: Wyd. UG, 1993.
5. Nowak, A.Z. *Integracja europejska. Szansa dla Polski?* / A.Z. Nowak. – Warszawa: PWE, 2002. – S. 23.
6. W lipcu 2002 r. wygasly postanowienia Traktatu o EWWiS. Po debacie zainicjowanej przez Komisje Europejska uzgodniono, ze postanowienia traktatu paryskiego powinny byc wlaczone do Traktatu o utworzeniu EWG. Sektory weglowy i stalowy staly sie zatem czescia polityki przemyslowej Wspolnoty Europejskiej.
7. Eurostat 2004: USA 20,8 %; UE-25 20,5 %; Chiny 13,7 %; Japonia 6,5 %; Indie 6,2 %; Rosja 2,6 %.
8. Zarys sytuacji. UE w swiecie i granice UE, Posiedzenie parlamentarne w dniach 8 i 9 maja 2006 r., Bruksela 2006.
9. Tamze.
10. <<http://www.mgip.gov.pl/Clo/SrodkiTaryfowe/GSPC/>> (Portal Ministerstwa Gospodarki, dn. 12.03.2007 r.).
11. Warunki wspolpracy handlowej Wspolnoty Europejskiej z poszczegolnymi regionami i krajami swiata szczegolowo zostaly przedstawione // Maksimczuk, A. *Ochrona granic i obsluga ruchu granicznego* / A. Maksimczuk, L. Sidorowicz. – Warszawa: LexisNexis, 2007. S. 219–226.
12. Стельмак, М. Дверь в Европу / М. Стельмак // *Экономическая газета*. 2009. – 6 марта. – С. 4.
13. Давыденко, Л.Н. *Трансграничное сотрудничество: экономические и институциональные основы*; пособие / Л.Н. Давыденко, А.И. Литвинюк. Минск: БГПУ, 2006. – 207 с.
14. Давыденко, Л.Н. *Европейская политика соседства* / Л.Н. Давыденко, Л. Сидорович // *Гуманитарно-экономический вестник*, 2008.

SUMMARY

International European integration is considered to be a positive process. It is put into effect through internal and external adaptation of economic structures of individual states, the establishment of strong structural good-neighborly economic relations between them and their amalgamation a single economic and political organism.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ